

**FŐVÁROSI ÍTÉLŐTÁBLA
POLGÁRI KOLLÉGIUMA**

A részteljesítés elszámolása a polgári perben

Összeállította: Dr. Molnár Ambrus tanácselnök

Tartalom:

- I. A probléma felvetése
- II. A teljesítéssel összefüggő érdekek összehangolása a Ptk.-ban
- III. A bíróság döntési jogköre
- IV. A rendelkező résszel szemben fennálló követelmények
- V. A részteljesítés elszámolása és a beszámítás
- VI. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata a részteljesítéssel kapcsolatban
- VII. A részteljesítés téves elszámolásának jogkövetkezménye
- VIII. Összefoglaló megállapítások

I. A probléma felvetése

A Ptk. 293. § úgy rendelkezik, hogy ha a kötelezett kamattal és költséggel is tartozik, és a fizetett összeg az egész tartozás kiegyenlítésére nem elegendő, azt elsősorban a költségre, azután a kamatra és végül a főtartozásra kell elszámolni. A kötelezett eltérő rendelkezése hatálytalan. [Ezzel mindenben megegyező rendelkezést tartalmaz a 2009. évi CXX. törvény (új Ptk.) 5:21. § (4) bekezdése.]

A törvény idézett rendelkezése hosszú időn keresztül egyértelműen meghatározta a részteljesítés elszámolásának szabályait, melyeket a bíróságok egységesen értelmeztek és alkalmaztak. Az elmúlt évtized közepétől azonban egyre gyakrabban tapasztalható, hogy egyes határozatok a fenti jogszabályi előírásnak a korábbiaktól eltérő tartalmat tulajdonítanak. E bizonytalanság szükségessé teszi a felmerült jogi probléma megvizsgálását, a megválaszolásra szoruló kérdések pontos megfogalmazását és az arra adható válaszok rövid áttekintését.

A/ A kötelezett részteljesítésére leggyakrabban olyan esetekben kerül sor, amikor a felek között nem a tartozás fennállásának, hanem összecszerűségének a kérdésében bontakozik ki jogvita. Különösen biztosítási és baleseti kártérítési perekben gyakori, hogy a biztosító a kár egy részét már a per megindítása előtt, vagy a kereset benyújtása után – egy vagy több részletben – önként megtéríti, míg a követelés ezt meghaladó részének teljesítésétől elzárkózik, amelyről ezért a bíróságnak kell döntenie. Ezekben az esetekben a bíróságok a részteljesítésre figyelemmel a marasztalási összeget úgy határozták meg, hogy kiszámították a kötelezettnek a részteljesítés időpontjában fennálló tőke- és kamattartozása összegét, ezután a részteljesítésből először a kamattartozást, majd ezt követően a tőkeösszeget helyezték levonásba mindaddig, amíg a részteljesítés ezek kielégítésére fedezetet nyújtott. E számítási mód alkalmazásával jutottak el a kötelezettnek az első fokú ítélet meghozatala idején fennálló aktuális tőke-tartozása összegéhez mint marasztalási összeghez, amely mellett meghatározták az ehhez kapcsolódó késedelmi kamat fizetési kötelezettség kezdő idejét, valamint mértékét. Az ítélet rendelkező részében csak ezeket szerepeltették.

B/ Az utóbbi években több olyan első fokú ítélet született, amely – a részteljesítés figyelmen kívül hagyásával – meghatározta a jogosultat ért kár mint tőke-tartozás teljes összegét, továbbá a kamatfizetési kötelezettség kezdő idejét és mértékét, egyben feljogosította a kötelezettet, hogy a korábbi részteljesítését ebbe beszámíthassa. Ezekben az esetekben az ítélet rendelkező része a tőke-összeg és a kamatfizetés kezdő ideje, valamint mértéke mellett tartalmazta a beszámításra való feljogosítást és általában a beszámítható összeget is. (Lásd például a Fővárosi Bíróság P.27.685/2001/30., P.20.331/2004/19., P.26.198/2004/42., P.631.852/2004/43., P.633.398/2004/36., P.633.428/2004/30., P.23.703/2005/20., P.25.191/2005/11., P.24.933/2007/6. számú ítéleteit.) Előfordult azonban olyan rendelkező rész is, amely a tőkének és kamatoknak az előbbiek szerint történő meghatározását követően egyszerűen kimondta, hogy „az alperes által teljesített 541 000 forint kifizetés a Ptk. 293. § szerint számolandó el”. (Fővárosi Bíróság P.634.509/2004/26. számú ítélete)

C/ Megfigyelhető volt azonban olyan felperesi fellebbezési kérelem és érvelés is, mely arra irányult, hogy a bíróság az alperes mint kötelezett helyett, a felperest mint jogosultat jogosítsa fel a részteljesítéseknek a Ptk. 293. § szerinti elszámolására. Jogi álláspontja szerint ugyanis a bíróságnak nem feladata a részteljesítések Ptk. 293. §-ának megfelelő elszámolása, hanem ehelyett csak feljogosíthatja a jogosultat – adott esetben a felperest – hogy a részteljesítéseket elszámolhassa, továbbá iránymutatást adhat az elszámolás módjára. Okfejtése szerint a bíróság az ítélet rendelkező részében csak megállapíthatja a részteljesítések összegét, de nézete szerint a Ptk. 293. §-a kifejezetten tiltja, hogy a bíróság ezt az elszámolást elvégezze. (A Fővárosi Bíróság P.24.933/2007/6. számú ítélete ellen benyújtott fellebbezés)

A fent ismertetett jogi álláspontok alapulvételével, a részteljesítés elszámolásával kapcsolatban, tartalmilag a következő kérdésekben alakultak ki eltérő vélemények:

- a/** ki jogosult a részteljesítés elszámolására, továbbá
- b/** milyen időpontra vonatkozó elszámolást tartalmazó,
- c/** milyen tartalmú döntést kell hoznia e tárgyban a bíróságnak, valamint
- d/** ebből mi szerepelhet az ítélet rendelkező részében, és mi tartozik az indokolásra.

II. A teljesítéssel összefüggő érdekek összehangolása a Ptk.-ban

Hatályos Polgári Törvénykönyvünk a szerződés teljesítéséről szóló XXIV. fejezetben rendelkezik arról, hogy mi a teendő, ha a kötelezettnek a jogosulttal szemben több tartozása áll fenn és teljesítése valamennyi tartozását nem fedezi. E tényállásra a hatályos Ptk. 290. § (1) bekezdése olyan sorrendet állít fel, amely szerint ilyenkor a részteljesítést elsődlegesen a kötelezett rendelkezése szerint, ennek hiányában pedig arra a tartozásra kell elszámolni, amelyre azt a kötelezett felismerhetően szánta. Amennyiben az adott esetben ez nem állapítható meg, a teljesítést a régebben lejárt, azonos lejárat esetén a kötelezettre terhesebb, míg egyenlő mértékben terhes tartozások közül a kevésbé biztosított követelés fedezésére kell fordítani. A 2009. évi CXX. törvény (új Ptk.) 5:20. § (1) – (3) bekezdései e sorrenden annyiban változtatnak, hogy ha a kötelezett nem rendelkezett és szándéka sem ismerhető fel, akkor az említett sorrendbe, a régebben lejárt tartozásra utaló rendelkezés elé, beékelődik a jogosult választási joga, valamint az ezzel szorosán összefüggő, a kötelezettel szemben fennálló értesítési kötelezettsége.

A Ptk. 290. § (1) bekezdése nem tesz említést arról, hogy az általa felállított sorrend a szolgáltatások mely körére irányadó. A rendelkezésnek a teljesítésről szóló XXIV. fejezeten belül, a „Fajta és mennyiség szerint meghatározott szolgáltatás teljesítése” cím alatt történt elhelyezéséből azonban okszerűen következik, hogy az ott írt rendelkezések alkalmazási köre e címhez igazodik.

A Ptk. 290. § (1) bekezdésében rögzített, és valamennyi fajta vagy mennyiség szerint meghatározott szolgáltatás teljesítésére irányadó főszabályhoz képest, a „Pénztartozás

teljesítése” cím alatt, a Ptk. 293. §-nak a bevezetőben idézett rendelkezése – a pénztartozásra, mint fajta vagy mennyiség szerint meghatározott speciális szolgáltatásra nézve – a Ptk. 290. § (1) bekezdéséhez képest kivételként jelentkező, speciális szabályt állapít meg. Attól eltérően ugyanis egy olyan sajátos sorrendet állít fel, amely szerint a pénztartozás egészét nem fedező teljesítést elsődlegesen költségre, utána kamatra kell elszámolni és a főtartozás csak az ezután fennmaradó összeggel csökkenthető. Lehetővé teszi a jogalkotó, hogy a jogosult ettől eltérhessen, de kimondja, hogy a kötelezett eltérő rendelkezése hatálytalan.

A szerződés teljesítésével összefüggő érdekek összehangolása során – az idézett szabályok megalkotásával – a jogalkotó két szempont egyeztetésével járt el. Elsődleges helyre emelte a jogosultnak az általa kötött jogügylettel szolgált szükséglete kielégítéséhez és a szerződés teljesedésbe meneteléséhez fűződő érdekét, valamint a kötelezett erre történő ösztönzését. Ehhez képest másodlagos – de szem elől nem téveszthető – szemponttá tette a kötelezett kíméletét és annak megakadályozását, hogy számára a teljesítés a kötelezettségvállalással arányban nem álló teherré válhasson. Alapvetően az utóbbi célt szolgálja a fajta vagy mennyiség szerint meghatározott szolgáltatás tekintetében a Ptk. 290. § (1) bekezdése, mely a kötelezett rendelkezését, vagy felismerhető akaratát az elszámolás meghatározó tényezőjévé teszi. Pénztartozás esetén azonban a kötelezett ilyen erős jogosítvánnyal azért nem ruházható fel, mert – a szolgáltatás természetéből következően – azzal könnyen visszaélhetne és a jogosultnak jelentős érdeksérelmet okozhatna. Pénztartozás teljesítése esetén ugyanis a jogosult és a kötelezett között egy olyan érdek-összeütközés jelentkezik, miszerint a jogosultnak a fő-szolgáltatás, azaz a tőkeösszeg fenntartásához, míg a kötelezett részéről ennek csökkentéséhez fűződik gazdasági érdeke. A jogosult érdekét ugyanis az szolgálja, ha a részteljesítést először az addig lejárt kamatra számolják el és csak a fennmaradó összeget fordítják a tőke csökkentésére. Csak a tőke tekinthető ugyanis a tartozás olyan részének, amelyhez a késedelem jogkövetkezményeként a kötelezettet teljesítésre ösztönző kamatfizetési kötelezettség szankciója kapcsolható. Ezt az érdekütközést a Ptk. 293. §-ában a jogalkotó egyértelműen úgy döntötte el, hogy a jogosult érdekeit tartotta szem előtt és nem adott lehetőséget a kötelezettnek arra, hogy saját akarat-elhatározásából, a lejárt kamat megfizetése nélkül, a fő-tartozás összegét csökkenthesse. E cél érdekében a jogalkotó egy olyan egyoldalú kógenáciát állított fel, amely szerint a kötelezett eltérő rendelkezése hatálytalan, de nincs jogi akadálya annak, hogy a jogosult eltérően rendelkezessen.

A most tárgyalt érdekviszonyokat alakító és egyrészt a Ptk. 290. § (1) bekezdésében, másrészt a Ptk. 293. §-ában meghatározott szabályoknak az egymáshoz való viszonyát vizsgálta a Legfelsőbb Bíróság az EBH2000.311. (Pfv.VI.22.852/1998.) számú eseti döntésében. Ennek eredményeként a törvény idézett rendelkezései közötti, szigorúan anyagi jogi különbséget abban jelölte meg, hogy a Ptk. 290. § (1) bekezdése a több jogviszony alapján fennálló egyes követelések egymás közötti viszonylatában, míg a Ptk. 293. § az egy jogviszonyon belül jelentkező több tartozás között határozza meg a részteljesítés felosztásának rendjét. Ebből okszerűen következik, hogy több jogviszonyból származó követelés esetén előfordulhat a két szabály kombinált alkalmazása is, amely lehetővé teszi a felek teljesítéshez fűződő érdekeinek árnyalt és integrált összehangolását.

Az azonos jogviszonyon belül keletkezett több tartozásnak egy speciális esete fordulhat elő a kártérítési jogviszonyoknál. Ezek ugyanis káreseményenként alkotnak önálló jogviszonyokat. Ezen belül azonban gyakran előfordul, hogy valamely károsító esemény különböző időpontokban bekövetkező és különböző tartalmú károkat idéz elő. Ilyenkor a károsult több tételből álló kárigényt fog érvényesíteni. E körülmény azonban nem változtat azon, hogy a kártérítés egy olyan egységes jogcím, amelyet az egy káreseményből fakadó kárigény valamennyi tétele tekintetében egységesen kell elbírálni, és a kötelezett kártérítési kötelezettségét is ennek megfelelően kell meghatározni. Részteljesítés esetén, a jogosult eltérő rendelkezése hiányában, ezekben az esetekben is alkalmazni kell a Ptk. 293. § elszámolási szabályait. Ez magában foglalja azt is, hogy a kötelezett eltérő rendelkezésének hatálytalansága folytán, az elszámolás szempontjából közömbös, ha a kötelezett az önkéntes részteljesítéseknél részletesen megjelölte azokat a tételeket, amelyekre teljesített. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.475/2008/5.)

Részteljesítésre elvileg bármilyen osztható szolgáltatás tekintetében sor kerülhet. A probléma felvetéséről szóló I. pont azonban már érintette, hogy a gyakorlatban ezzel a kérdéssel legtöbbször a pénz fizetésére vonatkozó, különösen a biztosítási és kártérítési jogviszonyok alapján fennálló kötelezettségek teljesítése során találkozhatunk. Ezért a részteljesítésre vonatkozó és a Ptk. 290. § (1) bekezdésében, illetőleg a Ptk. 293. §-ban írt szabályok áttekintése során indokolt rámutatni arra az összefüggésre, miszerint a szerződés teljesítése jogcímén fennálló, illetőleg a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére irányuló kötelezettségek teljesítésére azonos szabályok alkalmazandók azáltal, hogy a Ptk. 360. § (2) bekezdésének utaló szabálya folytán a kárért felelős személy helyzetére a szerződés teljesítésében késedelmes kötelezettre irányadó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A 2009. évi CXX. törvény (új Ptk.) ugyanezt az eredményt nem utaló szabály megalkotásával, hanem azzal a rendszertani megoldással éri el hogy a részteljesítés elszámolásának szabályait a „Kötelmek közös szabályai” elnevezésű résznek „A kötelelem teljesítéséről” szóló fejezetében helyezte el, mely a törvény szerkezetében való elhelyezkedéséből következően – a kötelmi jogon belül, de egyébként később elhelyezett – a „Szerződések általános szabályai”-ról szóló, valamint a „Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért” elnevezésű részekre egyaránt megfelelően irányadó.

III. A bíróság döntési jogköre

A pénztartozás részteljesítésével összefüggő érdekek és jogszabályi rendelkezések áttekintését követően célszerűnek mutatkozik annak megvizsgálása, hogy ezek milyen hatással vannak a bíróságnak az adott kérdésben hozandó döntésére: mihez kell igazodnia és hogyan alakul a bíróság döntési jogköre.

Az eljárásjog oldaláról a bíróság döntési jogának tartalmát és terjedelmét a Polgári perrendtartásnak a kereseti kérelemhez kötöttségről szóló szabályai írják körül. Ezzel kapcsolatban a Pp. 3. § (1) és (2) bekezdései előírják, hogy polgári ügyben a bíróság a jogvitát erre irányuló kérelem alapján bírálja el és a felek által előterjesztett kérelmekhez kötve van. A Pp. 213. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az ítéletben foglalt döntésnek ki kell terjednie a perben, illetőleg a 149. § alapján egyesített

perekben érvényesített valamennyi kereseti kérelemre. A Pp. 215. § pedig kimondja, hogy a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetőleg az ellenkérelmen; ez a szabály a főkövetelés járulékaire (kamat, költség stb.) is kiterjed. A bíróság jogkörét – az említett szabályok által körülírt módon – meghatározó kereseti kérelemmel kapcsolatban pedig a Pp. 121. § (1) bekezdés e) pontja előírja, hogy a pert keresetlevéllel kell megindítani; melynek tartalmaznia kell a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet (kereseti kérelem).

Az idézett szabályokon túl a kereseti kérelem, valamint a bírói döntés lehetséges tartalmára jelentősen kihat a Pp. 123. § azon rendelkezése, miszerint megállapításra irányuló kérelemnek – ezen keresztül megállapítást tartalmazó döntésnek – csak akkor van helye, ha a kért megállapítás a felperes jogainak az alperessel szemben való megóvása végett szükséges, és a felperes a jogviszony természeténél fogva vagy a kötelezettség lejártának hiányában vagy valamely más okból teljesítést nem követelhet. A Ptk. 293. § hatálya alá tartozó, elszámolásra szoruló részteljesítést tartalmazó tipikus tényállásokra azonban az jellemző, hogy a tartozás – mind a részben már teljesített, mind pedig az ezt meghaladóan teljesíteni kért részében – esedékessé vált, lejárt. Ennek következtében, a Ptk. 123. § tiltó rendelkezése folytán megállapításra irányuló kérelem előterjesztésére, valamint ilyen tartalmú döntés meghozatalára nincs eljárásjogi lehetőség. E tilalom hatálya alá tartozik annak az ítéletnek a rendelkező része is, melyben a bíróság megállapítja, hogy a kötelezett a korábbi részteljesítését a megítélt marasztalási összegbe beszámíthatja. A tartozás lejáratára folytán ugyanis semmi akadálya nincs a beszámítás számszerű elvégzésének.

A törvény fent írt általános rendelkezései alapvetően körülhatárolják a bírói döntés formai kereteit azokban az esetekben is, amelyekben tényállási elemként merül fel a kötelezett részteljesítése, valamint az ebből eredő elszámolás szükségessége. Érdemben pedig e tényállások mellett a bírói döntést a Ptk. 293. § fent vizsgált anyagi jogi szabálya tölti fel tartalommal. A törvény e rendelkezése a részteljesítéssel összefüggő jogokat a felek között egyértelműen akként osztja fel, hogy

- ha a jogosult rendelkezett a részteljesítés elszámolásának módjáról, az abban foglaltak szerint kell eljárni,
- jogilag értékelhető jogosulti rendelkezés hiányában az elszámolást a Ptk. 293. § szerint kell elvégezni,
- míg a kötelezettnek az elszámolás módjára vonatkozó nyilatkozatát az egyoldalú kógenca miatt figyelmen kívül kell hagyni.

Ebből okszerűen az következik, hogy ha a jogosult – akár a pert megelőzően, akár a bírósági eljárás során – a részteljesítés elszámolásának módjára vonatkozóan, a Ptk. 293. §-tól eltérő tartalmú nyilatkozatot tett, továbbá olyan kereseti kérelmet terjesztett elő, amelynek elbírálása során ez figyelembe vehető, akkor a bíróság a részteljesítést e rendelkező nyilatkozat alapulvételével köteles elszámolni. A jogosultnak e nyilatkozatát legkésőbb az első fokú tárgyalás berekesztéséig meg kell tennie ahhoz, hogy azt az elsőfokú bíróság az ítélete meghozatala során figyelembe vehesse. Ennek elmaradása azonban nem eredményezi a jogosult most vizsgált jogának elenyészését. Elvileg nem lehet akadálya annak, hogy a jogosult rendelkező nyilatkozatát – a Pp. 235. § és a Pp. 247. § (1) bekezdésében írt keretek között – akár a fellebbezési

eljárásban is megtehesse. Erre különösen abban az esetben kerülhet sor, ha a részteljesítés az első fokú ítélet meghozatala után történt. A végrehajtási eljárás során ugyancsak előtérbe kerülhet a jogosultnak ez a joga, vagy a Ptk. 293. § alkalmazása, ha a jogerős ítélettel megállapított és végrehajtani kért tőkében, kamatban és költségekben történt marasztalás az adóstól csak több részletben hajtható be.

A gyakorlatban azonban legtöbbször az a kérdés szorul megválaszolásra, hogy mi a teendő, ha a kötelezett védekezésében hivatkozik a részteljesítés tényére, de a jogosult annak elszámolására nézve nem tesz nyilatkozatot. Ennek megoldása során az általános szabályokból kell kiindulni. Ezek között a Pp. 3. § (2) bekezdésében meghatározott, a kérelmek tartalom szerinti elbírálásának követelményére, valamint a jognyilatkozatok értelmezésének a Ptk. 207. § (1) bekezdésében rögzített szabályaira kell figyelemmel lenni. Ezek mellett a jogi minősítést lényegesen befolyásolja a Ptk. 207. § (4) bekezdése is, amelynek értelmében a joglemondó nyilatkozatnak kifejezettnek kell lennie, s az nem értelmezhető kiterjesztő módon. E rendelkezések alapulvételével a jogosult hallgatása kizárólag akként értékelhető, hogy a részteljesítés tekintetében nem kíván élni a Ptk. 293. § által meghatározott szabályoktól való eltérés jogával, hanem elfogadja azok alkalmazását. A hallgatás tényéhez azonban a Ptk. 207. § (4) bekezdésében írt feltételek hiánya miatt nem fűzhető olyan jogkövetkezmény, miszerint a hallgatással lemondott volna arról, hogy a részteljesítést a Ptk. 293. §-nak megfelelően elsődlegesen költségre és kamatra számolják el. A költség és kamat helyett a tőke összegének csökkentése ugyanis a részéről olyan joglemondásnak minősülne, amelynek kifejezettnek kellene lennie és a jogosult hallgatása ebbe az irányba kiterjesztő módon nem értelmezhető. A Ptk. 293. § szerinti szabályoktól való eltéréssel ugyanis a jogosult saját érdekeiből enged, mert ezzel a számára alacsonyabb tőke-összeg fog kamatozni, tehát ehhez az ő ilyen tartalmú kifejezett nyilatkozata vagy rendelkezése szükséges. Ezért, ha a jogosult a követelése után, annak esedékességétől kamatot is igényel, de ennek elszámolására nem tesz nyilatkozatot, ezzel egyértelműen kifejezésre juttatja azt az akaratát, hogy a részteljesítést a Ptk. 293. §-ának megfelelően elsősorban a költségre, majd a kamatra és csak végül a tőkére kéri elszámolni. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.610/2007/5., 6.Pf.21.605/2008/6. és 6.Pf.20.062/2009/4. számú ítéletei)

A bíróság döntési lehetőségeinek vizsgálata során figyelemmel kell lenni arra a lényeges anyagi jogi tényre is, miszerint a teljesítéssel a szerződés teljesedésbe megy és megszűnik. Ezzel összhangban a részteljesítés pedig – amennyiben azt a Ptk. 285. § szerint a jogosult köteles elfogadni – a kötelezett tartozását és a jogosultnak a teljesített rész követelésére irányuló anyagi jogát szünteti meg. Az anyagi jogi jogosultság a felet illeti meg, de annak az ítélethozatal időpontjában való fennállásáról a bíróságnak kell döntenie. A jogosult csak az anyagi jogi szabályok alapján őt megillető követelésre tarthat igényt, a bíróság pedig csak ebben marasztalhatja a kötelezettet, a megszűnt rész tekintetében azonban nem. Az ítélet a fél anyagi jogi jogosultságát felemésztí, az eredeti kötelelem létének egy új szakaszába kerül és ítéleti kötelemmé (obligatio iudicatis) válik, amelyhez jogerőhatás fűződik (Pp. 229. §), s ezt követően a marasztalt fél annyit és úgy köteles teljesíteni, ahogy azt számára az ítélet megszabja. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.610/2007/5.) Ezért a marasztalási összeg meghatározása során nem hagyható figyelmen kívül, ha a kötelezett tartozása egy részét már megtérítette. Ilyen esetben nincs helye a fizetési kötelezettség teljes

összegében való marasztalásnak és a kötelezett beszámítási lehetősége megállapításának, mert a követelés a részteljesítés folytán a részteljesítéssel azonos összeg erejéig megszűnt. E jogi helyzetben a jogosultat csak a követelése még meg nem térült összege illeti meg, a kötelezettet pedig a bíróság csak ennek erejéig marasztalhatja. Ha pedig a kötelezettnek jogszerű kifogás útján érvényesített beszámítható követelése állna fenn, a beszámítást a bíróságnak el kell végezni és a fennmaradt összegre hozhat marasztaló rendelkezést. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.358/2005/4.)

A kötelezettnek – a részteljesítés ellenére – a tartozás (vagy kár) teljes összegében történő marasztalása, valamint a részteljesítés beszámítására való egyidejű feljogosítása azonban nem csak a kötelezettség részleges megszűnésével összefüggő, fent leírt elvi megfontolások miatt mondható aggályosnak. Azzal szemben ugyanis lényeges gyakorlati, tartalmi ellenérvék is felhozhatók. Amennyiben ugyanis a bíróság – a részteljesítés összegének levonása nélkül – a marasztalási összeget a tartozás (vagy kár) teljes összegével megegyező mértékben határozza meg, az szükségképpen magában foglalja a teljesített részt is. Ha pedig ennek alapulvételével kötelezi őt késedelmi kamat fizetésére, akkor abban értelemszerűen olyan rész is szerepel, melyet a kötelezett már kiegyenlített. Ebből következően kamat fizetésére kötelezi őt a bíróság a követelés olyan része tekintetében is, amellyel kapcsolatban nem esett késedelembe, vagy a késedelem időtartama kevesebb, mint az egész tartozás után megállapított kamatfizetési kötelezettség teljes tartama. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.212/2007/5.; 6.Pf.21.610/2007/5.)

IV. A rendelkező résszel szemben fennálló követelmények

E gondolatok pedig elvezetnek ahhoz a kérdéshez, hogy milyen követelmények támaszthatók az ítélet rendelkező részével szemben, milyen szabályoknak és milyen elvárásoknak kell annak megfelelnie. Ennek megválaszolása során abból kell kiindulni, hogy a kereseti kérelemhez való kötöttséggel kapcsolatban fent már idézett szabályok egyértelműen meghatározzák a bíróság döntésének tartalmi kereteit. Ebből következően a kérelemre irányadó szabályok közvetett módon az ítélet rendelkező részére is kihatnak és arra is megfelelően irányadók. Ezzel összhangban a bíróság csak olyan döntést hozhat, amelyet a fél kér, és amely meghozatalának anyagi és eljárásjogi feltételei egyaránt fennállnak.

A kereseti kérelemhez kötöttségnek az ítélet rendelkező részében való érvényesülésével kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság több iránymutató határozatot hozott. Ezek között kifejtette, hogy annak olyan világosan érthetőnek és minden kétséget kizárónak kell lennie, hogy szövegezése a végrehajtás során ne okozzon nehézséget. (BH1985.325.) Útmutatása szerint a határozat akkor felel meg a Ptk. 213. és 215. §-ok által meghatározott követelményeknek, ha annak rendelkező része a keresetről szóló döntést határozottan, világosan, érthetően, kétséget kizáró megfogalmazással tartalmazza, és így megfelel a végrehajthatóság követelményének is. (EBH2005.1318.) A végrehajtási eljárás oldaláról is megerősíti a most lefektetett elveket a Legfelsőbb Bíróság annak kimondásával, hogy az adós teljesítésének elszámolása a végrehajtást megelőzően is a Ptk. 293. §-ának megfelelően történhet, de

a végrehajtás elrendeléséről intézkedő bíróságnak már nem feladta a teljesítések és azok elszámolása helyességének a vizsgálata. (BH1997.347.)

Ezek az útmutatások akkor is irányadók és ezért a bíróságnak a marasztalási összeget akkor is pontosan meg kell határoznia, ha az ügyben irányadó tényállás szerint részteljesítés történt. Az ítélethozatal után ugyanis a marasztalt fél kötelezettségének terjedelmét illetően nem maradhatnak kétségek, annak kötelezettsége nem függhet attól, hogy a jogosult a részteljesítést az ítélethozatal után hajlandó-e elszámolni és az elszámolása jogszerű lesz-e. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.605/2008/6.) A Ptk. 293. § szerinti elszámolás levezetését az ítélet indokolásának kell tartalmaznia, a rendelkező rész pedig csak a még teljesítendő összegre szóló marasztalást tartalmazhat. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.479/2007/4.) A rendelkező részben félreérthetetlenül meg kell határozni a marasztalt fél kötelezettségét, esetleges végrehajtás esetén a kötelezettség tekintetében, vitára okot adó kétségek nem maradhatnak. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.646/2007/4.) Az első fokú ítélet csak az ítélethozatalkor még fennálló tartozásra tartalmazhat rendelkezést; a részteljesítések elszámolását az elsőfokú bíróság nem bízhatja a felekre, ezt az ítéletében neki kell elvégeznie. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.777/2006/3.)

V. A részteljesítés elszámolása és a beszámítás

A Ptk. 296. § (1) és (2) bekezdései lehetővé teszik, hogy a kötelezett a jogosulttal szemben fennálló egynemű és lejárt követelését a jogosulthoz intézett vagy a bírósági eljárás során tett nyilatkozattal tartozásába beszámíthassa, mely azzal a jogkövetkezésménnyel jár, hogy a beszámítás erejéig az egymással szemben álló kötelezettségek kölcsönösen megszűnnek.

A beszámításnak a Ptk. 296. § (1) bekezdésében, valamint a részteljesítés elszámolásának a Ptk. 293. §-ában meghatározott szabályai egyrészt egymástól lényeges vonásaiban eltérő tényállási elemeket is tartalmaznak, másrészt egymással az általános és különös viszonyában állnak. Az előbbinek ugyanis alapvető törvényi feltétele, hogy a kötelezettek a jogosulttal szemben, a tartozásával egynemű és ugyancsak lejárt követelése álljon fenn. Önmagában a pénztartozás részteljesítése azonban ilyen tényállási elemet nem foglal magában. A részteljesítéssel a kötelezett tartozása – a fent írtak szerint – részben megszűnik, de ettől a jogosultnak nem keletkezik olyan aktív kötelezettsége, mely szembeállítható a kötelezett tartozásával és alkalmasnak bizonyulhatna annak részleges, vagy teljes kioltására. Ennek oka az, hogy a részteljesítéssel összefüggő tényállási elemek – az előbb leírtak szerint – nem illeszkednek a Ptk. 296. § (1) bekezdésének keretei közé, viszont tökéletesen megfelelnek egy másik, speciálisan erre az esetre irányadó jogszabályi rendelkezés feltételeinek. A kötelezett a részteljesítés tényével ugyanis nem a megfizetett tartozás beszámítására, hanem arra szerez jogot, hogy részteljesítését a Ptk. 293. § által meghatározott szabályok szerint, a javára számolják el, a kötelelem ezzel megszüntetett része alól szabadulhasson, és fennálló fizetési kötelezettségének az összegét a részteljesítés figyelembevételével számolják el. (Ilyen tartalommal foglalt állást a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.20.685/2005/9., a 6.Pf.20.505/2007/5. és a 6.Pf.20.123/2009/8. számú ítéleteiben is.)

VI. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata a részteljesítéssel kapcsolatban

A Legfelsőbb Bíróság eseti döntéseiben, a részteljesítés elszámolásával kapcsolatban a I/A. pontban írt megoldás alkalmazásával járt el. Ennek a közelmúltban keletkezett és komplex módon összefoglalt kifejtését tartalmazza a Pfv.VIII.21.504/2009/3. számú ítélete. Ennek meghozatala során abból indult ki, hogy a kérelemhez kötöttség elve folytán, az irányadó eljárási és anyagi jogi szabályok alapján, a perbe vitt elszámolásról a bíróságnak döntést kell hoznia és a részteljesítés elszámolásának megejtése nem hagyható a végrehajtási eljárásra. Kifejtette, hogy a pénzkövetelés mindig osztható szolgáltatás, amelynek elfogadásával a pénztartozás megfelelő része megszűnik. Ezért hangsúlyozta, hogy amennyiben a bíróság a részteljesítés elszámolását nem végzi el, és ezzel a tartozás összegét nem csökkenti, úgy a jogosult a részteljesítéssel megtérült követelésrészt ingyenesen használhatja és abból kamatnyereségre tehet szert. Ezért a bíróságnak ítélete meghozatala során a Ptk. 293. § alapján a részteljesítésből először le kell vonni a költséget és kamatot, a fennmaradó résszel pedig a tőkét kell csökkentenie a kamatfizetési kötelezettség kezdő idejének megfelelő korrekciója mellett. Lényegében ugyanezeket az elveket fejtette ki a Pfv.VII.26.673/2001/5., a Pfv.VI.26.996/2001/6. és a Pfv.I.20.906/2003/4. számú határozataiban is. Ugyanakkor a I/B. pontban ismertetett megoldást követte a közzétételre nem került Pfv.III.20.011/2008/5. számú határozatában.

A Ptk. 293. §-ának a jogosulttal szembeni diszpozitív jellegével foglalkozott a Legfelsőbb Bíróság többek között a BH1995.650. számú eseti döntésében. Rámutatott, hogy az adott ügyben a jogosultnak a Ptk. 293. § alapján jogában állt volna, hogy a kötelezett teljesítését elsősorban kamatra számolja el. A fizetési meghagyásban megjelölt jogcímből azonban az tűnt ki, hogy szándéka nem ez volt, hanem a teljesítést tőkére számolta el, míg a kötelezett így fennmaradó késedelmi kamat-tartozásáról a jogosult korábban már egyéb módon rendelkezett. Emiatt az az adott perben már nem volt sikerrel érvényesíthető. A Pfv.IX.20.837/2002/6. számú ítéletében pedig a Legfelsőbb Bíróság azt emelte ki, miszerint a jogosult a Ptk. 293. §-ban írt szabálytól való eltérés szándékát juttatta kifejezésre azzal, hogy a részteljesítést tőkére elszámolva, keresetében csak a kamat megfizetése iránt támasztott igényt. A Pfv.VII.22.363/1999/4. számú ítélet pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a Ptk. 293. §-tól való eltérést a hitelszerződés is tartalmazhatja és annak a kamat és tőke elszámolására vonatkozó előírásai – a jogosult rendelkező nyilatkozataként – a törvény említett szabályainak a helyébe léphetnek.

A végrehajtási eljárásnak – mint a polgári eljárás viszonylag különálló szakaszának – az önállóságára és a peres eljárás, valamint a végrehajtási eljárás közötti nagyon szűk átjárhatóságra hívta fel a figyelmet a Legfelsőbb Bíróság a BH1997.347. számú eseti döntésében. A végrehajtás elrendelése tárgyában hozott végzés elleni fellebbezés kapcsán kifejtette, hogy a végrehajtás elrendelése során már csak az vizsgálható, hogy annak törvényben meghatározott feltételei fennállnak-e. Az ezen túlmutató, különösen az ügy érdemére, az adós esetleges részteljesítésére vonatkozó kérdések azonban az eljárás e szakaszában már nem tartoznak a vizsgálódás körébe, a végrehajtás elrendeléséről intézkedő bíróságnak nem feladata a teljesítések és azok elszámolása helyességének a vizsgálata. A végrehajtási eljárásban jelentkező korlátokra utal a Pfv.I.21.448/2006/6. számú ítélet azon megállapítása is, miszerint, ha a végrehajtást

kérő csak a főkövetelés végrehajtását kéri, és utóbb kezdeményezi az ez után járó kamatra a végrehajtás elrendelését, a két végrehajtási ügy együttes kezelése mellett sem érvényesülhet az az elv, hogy az adós részteljesítését elsődlegesen kamatkövetelésre kell elszámolni.

VII. A részteljesítés téves elszámolásának jogkövetkezménye

A Pp. 252. § (2) bekezdése értelmében a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét – a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül – végzéssel hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja, ha az első fokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt szükséges a tárgyalás megismétlése illetőleg kiegészítése.

A Pp. 253. § (1) és (2) bekezdései előírják, hogy a másodfokú bíróság a fellebbezési tárgyalás alapján – ha nem a törvény megelőző rendelkezései szerint kell határoznia – akkor az ügy érdemében dönt. Ennek során, ha az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ezt helybenhagyja, ellenkező esetben az elsőfokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja, illetőleg közbenső ítéletet vagy részítéletet hoz.

A törvény idézett rendelkezéseire figyelemmel – a részteljesítés elszámolására irányadó és a Ptk. 293. § által meghatározott szabályok megsértését észelve – a másodfokú bíróság többféle megoldási lehetőség közül választhat. Ennek meghatározása során annak lesz ügydöntő jelentősége, hogy közelebbről miben áll, hogyan és miként valósul meg a Ptk. 293. § által előírt szabályok megsértése.

1. A Ptk. 293. § anyagi jogi szabályának téves alkalmazása esetén általában elegendő, ha a másodfokú bíróság a helyes elszámolást elvégzi, és ennek eredményétől függően az első fokú ítéletet megváltoztatja. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.777/2006/13., 6.Pf.20.505/2007/5., 6.Pf.20.475/2008/5., 6.Pf.21.605/2008/6.) E döntés feltétele azonban, hogy a szükséges adatok rendelkezésre álljanak. Ezek hiányában elsődlegesen kiegészítő részbizonyításnak lehet helye. Másodlagosan sor kerülhet az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére, ha az adatok a másodfokú eljárásban nem szerezhetők be, de valamelyik fél erre nézve tett bizonyítási indítványt, csak azt az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, illetőleg a fél azért nem tett bizonyítási indítványt, mert erre nézve nem kapta meg a szükséges tájékoztatást. (Pp. 3. § (3) bekezdése)[Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.358/2005/6., 6.Pf.20.685/2005/9.]

2. Az anyagi jogi szabályoknak az előző pontban írt téves alkalmazása azonban kiegészülhet olyan jogi elemekkel, amelyekkel együtt az első fokú ítélet már a polgári eljárás szabályaiba is ütközhet, és ez elvezethet az első fokú eljárás megismétlésének szükségességéhez. A gyakorlatban általában az tapasztalható, hogy a IV. pontban („A rendelkező résszel szemben fennálló követelmények” címszó alatt) írt megsértése adhat erre okot. Ide sorolható különösen a kereseti kérelemhez kötöttség Pp. 213-215. §-aiban írt szabályainak figyelmen kívül hagyása, a rendelkező rész világos, érthető, kétséget kizáró, egyértelmű, a

végrehajthatóság követelményeit nélkülöző szövegezése. Különösen ide tartozik, ha az elsőfokú bíróság ítélete rendelkező részében feljogosítja a kötelezettet a korábbi részteljesítésnek a megítélt tartozás összegébe való beszámítására. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.479/2007/4., 6.Pf.21.212/2007/5., 6.Pf.21.610/2007/5., 6.Pf.21.646/2007/4., 6.Pf.20.123/2009/8.)

VIII. Összefoglaló megállapítások

- 1.** A Ptk. 293. § által meghatározott szabályok alkalmazására az egy jogviszonyból származó pénzkövetelés részteljesítése esetén nyílhat lehetőség. A törvény e rendelkezése értelmében a részteljesítést elsődlegesen a jogosult rendelkezése szerint kell elszámolni. Ennek hiányában a részteljesítés elsődlegesen költségre, majd kamatra és végül a tőkére számolandó el. Ez a szabály az irányadó abban az esetben is, amikor a jogosult kamat-követelését előterjeszti, de annak elszámolására nem tesz nyilatkozatot.
- 2.** A teljesítés teljes egészében, míg a részteljesítés részben szünteti meg a kötelezett tartozását. Erről a bíróság a jogosultnak az ítélelhozatalkor fennálló anyagi jogi jogosultsága alapján dönt. Ez szükségessé teszi, hogy a részteljesítéseket a bíróság vagy a jogosultnak a tárgyalás berekesztésekor hatályos rendelkezése, vagy ennek hiányában a törvényben felállított sorrend szerint számolja el oly módon, hogy a kötelezettség részteljesítéssel megszűnt részét a marasztalási összeg ne tartalmazza.
- 3.** A jogerős és végrehajtható ítéletnek a marasztalási összeg meghatározása során – számítási mód megjelölése és beszámításra való feljogosítás nélkül – közvetlenül és pontosan kell tartalmaznia a kötelezett lejárt tartozásának tőkeösszegét, valamint a kamatfizetési kötelezettség kezdő időpontját és mértékét. Ezeket az ítélet rendelkező részének, míg a számításokat az indokolásnak kell tartalmaznia.
- 4.** Önmagában a Ptk. 293. § elszámolási szabályainak a megsértése általában az első fokú ítélet megváltoztatása útján is korrigálható, de az ahhoz szükséges adatok hiánya, vagy a téves elszámolásnak valamely eljárási szabálysértéssel történő kiegészülése elvezethet akár az első fokú ítélet hatályon kívül helyezéséhez is.

Dr. Molnár Ambrus
tanácselnök